

MARIJAN CIPRA

TEMELJI ONTOLOGIJE

Biblioteka Parnas, Matica Hrvatska, Zagreb, 2003.

Marijan Cipra je ugledno ime koje nije potrebno posebno predstavljati u domaćim filozofskim krugovima. Tek kao napomenu ističem da je Cipra, nakon niti 30 godina predavačkog staža pri Odsjeku za filozofiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, umirovljen 1991. godine u svojstvu docenta. Nažalost i prerano. Od knjiga je objavio *Metamorfoze metafizike* (njegova doktorska dizertacija), koja je prema mojem sudu njegova najdublja knjiga, potom *Misli o etici*, te *Temelji ontologije*. Autor je i brojnih kraćih tekstova i znanstvenih radova.

Temelji ontologije nisu mišljeni kao potraga za temeljima te temeljne znanosti, već kao podsjetnik na ključne stanice u povijesti samoga bitka na kojem se grade filozofska zdanja. Prvom rečenicom, još u „riječi unaprijed“, a na tragu Aristotelove *Metafizike*, Cipra određuje ontologiju kao znanost koja promatra biće kao biće (*on he on*). „Jer ako postoji biće, ako postoje bića, a očito je da postoje, ma kako ih shvaćali, tada nužno postoji ono 'biti' tih bića, njihov bitak.“ Ponovno pokretanje pitanja o bitku Cipri je nužno već stoga što „mi suvremenici pretežno živimo u ozračju novovjekovnog nihilizma, kad su najviše vrijednosti obezvrijeđene i kad nedostaje odgovor na pitanja zašto i čemu.“ Stoga naše pitanje glasi: što je to biće? Što mislimo kada kažemo „jest“ ili „biti“?

U svakom biću da bi uopće moglo biti mora biti nazočan bitak. Svako biće, ukoliko jest, sudjeluje na neki način u bitku; ono je u bitku participirajuće. Pritom je odnos bića i bitka ovakav: biće nije nužno biće, ono može ali i ne mora biti, ali bitak sam nije u mogućnosti biti, bitak nužno jest. Bitak jest, on nužno i ne može ne egzistirati, dok je biće kao mogući bitak propadljivo, te može i ne biti.

Mi ne možemo o bitku znati ništa doli na osnovi bića, i zato je pitanje o biću prvotnije od onoga o bitku. Budući da se bavi onim prvim i najvišim, metafizika je prva filozofija, ali za nas ona u redu znanosti dolazi na kraju, jer tek kad se ispituju posebne i pojedine regije bića moguće je pomišljati samo biće kao biće, odnosno bitak. Niti jedno od bića ne može biti bitak sam, jer bitak je u biti neodređeno i neodredivo prvo u filozofiji. Kad je riječ o odnosu bitka i bića, ne može se zaobići ni pitanje o hijerarhiji bitka i bića, o tome ima li biće više ili manje udjela u bitku, i prema tome je više ili niže, veće ili manje biće. Za razliku od bića bitak nije determiniran (Spinoza – *omnis determinatio negatio est*), on je indeterminiran i ne može se iscrpiti niti jednom bićevnom odredbom. On je „skroz na skroz“ pozitivan, samo čisto jest, bez primjese bilo čega negativnog. Zato kategorijalne odredbe ne vrijede za bitak, nego samo za bića. Bitak bivstvuje uvijek sebi isti, nepromjenljiv i nepromijenjen u bilo kojem vremenskom tijeku. Bitak je jedan i vječan. Bitak nije ničim ograničen i utoliko je beskonačan i kao takav jedan, jer samo jedno je ono koje egzistira bez određenja. Budući da je beskonačan i neodrediv bitak je transcendentan.

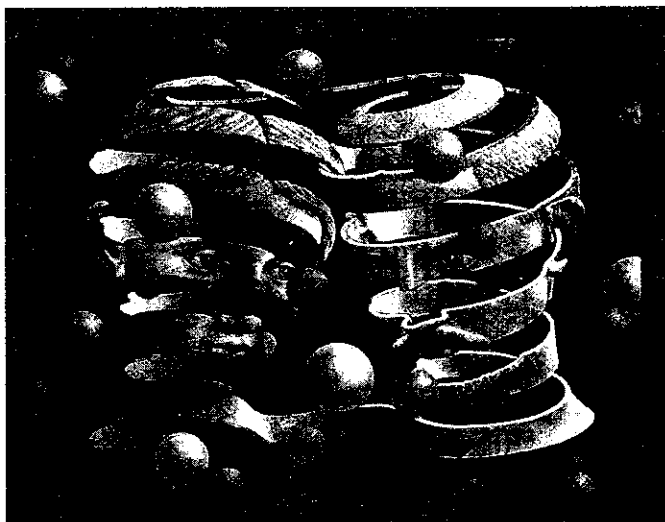
U pogledu odnosa bića spram bitka Cipra u prvi plan stavlja mističku teologiju. Ona je najprije „jedan od“, potom „jedini pravi put kako biće dolazi do bitka.“ Čovjek je ono biće koje zna za ontološku diferenciju i jedini ju on može prevladati. Pravi odnos bića i bitka kod čovjeka je onaj mistički. Mistička teologija je ujedno filozofija koja bitak vidi u nadspoznatljivom apsolutu i odatle izvodi svo bivstvovanje i sva bića. Pozivajući se na Dionizija Aeropagitu, Cipra smatra da je, da bi se došlo do bitka, potrebno postupno odbacivati sve druge i niže oblike spoznavanja, materijalnu i osjetilnu spoznaju, pa i spoznaju putem razuma i uma, te se poistovjetiti s nadumnim početkom

i počelom, kako uma, tako i svih drugih stvari. Mistika je ono jedno tražila više srcem nego umom, i tako je ona, prema Cipri, jedina koja nije zapala u hajdegerijansko metafizičko otuđenje od bitka što je inače usud europske filozofije. Time je ontološka diferencija bitka i bića dokinuta u ekstazi mistika, koji Boga doživljava kao onoga sasvim drugoga – transcendencija, i Boga u sebi – imanencija.

U temeljima ontologije leži identitet Boga i bitka, čime je prevladan svaki nihilizam, kao i panteizam. Tako se u filozofiji premošćuje jaz između bitka i Boga i zasniva se jedna ontoteološka metafizika koja je ujedno teistička i personalistička, jer je Bog u najvišem smislu osoba. U svojem temelju ontologija je nauk o biću kao biću, to jest o bivstvu ili bitku, i pri svojem se ostvarivanju oslanja na teološko viđenje stvari i premošćuje mogući jaz između filozofije i teologije. Jer filozofija i teologija razvijaju se

na osnovi objavljene istine kao neskrivenosti bića (*aletheia*) i kršćanske Objave. Religija je nadživjela Hegelovo prevladavanje (*aufheben*) i dalje konkurira filozofiji kad je riječ o prvenstvu odnosa konačnog tu-bitka čovjeka spram apsolutnog. „Vjera nije neprijateljska razumu, nego mu pomaže da spozna istine koje vlastitim snagama ne bi mogao dokučiti. Vjera i razum dva su stožera na kojima počiva kultura i duhovni život zapadne civilizacije i oni se uzajamno natječu oko onog jedinog bitnog – spoznaje istine kakva je po sebi i za sebe.“

Naposlijetku, Cipra postavlja pitanje o mogućnosti jedne sveopće i trajne filozofije, *philosophiae perennis*, koja – i tu se Cipra slaže sa svetim Tomom – je tu da se spozna istina stvari. *Philosophia perennis* je u svojoj biti kršćanska filozofija koja u Božjoj objavi vidi temelj svoje istinitosti. Istina je pak jedna i vječna i istovjetna je sa samim Božjim bitkom. Vječna filozofija je trajna i neprolazna ukoliko svoje temelje ima u Kristu, Božjem Logosu i Stvoritelju.

Ovdje nije mjesto, niti imamo dovoljno prostora da ulazimo u podrobnije razmatranje i iole ozbiljniju raspravu s Ciprinom mišlju. Mogli bismo, recimo, pitati o načinu (metodi) na koji se putem misticizma sjedinjuju čovjek i bitak ili parirati ravnopravnosti vjere i razuma u odnosu spram onoga jest, pitati o odnosu zapadne i „drugih“ misli i tradicija. Mogli bismo, kako to čini autor pogovora, Damir Barbarić, biti suzdržani i u pogledu „Ciprine filozofske kristologije“. No,

unatoč svim mogućim zamjerkama i prigovorima (ili nam se oni takvima tek čine) nesumnjivo je da kroz Cipru progovara impresivno poznavanje građe filozofije i iznimno filozofsko iskustvo koje ovu knjigu čine ozbiljnom literaturom u istraživanju ontološke tematike.

Boris Josipović

MARIO KOPIĆ PROCES ZAPADU Metapolitički ogledi

Art-radionica Lazareti, 2003.

Nova knjiga Marija Kopića nije od onih kojoj je privlačan dizajn jedino što može ponuditi, kompenzacija za ispraznost sadržaja u službi tržišne prođe. Riječ je zapravo o zbiru jedanaest ogleda o različitim temama, a nit koja ih povezuje može se iščitati još iz samog naslova: ovdje se sudi, prosuđuje o Zapadu. Nisam sasvim siguran da je pridjev metapolitički koji pridaje spomenutim ogledima u potpunosti adekvatan, ali Kopić ga utemeljuje kao „uvid da ideje imaju fundamentalnu ulogu u kolektivnoj svijesti te općenito u čitavoj ljudskoj povijesti“, a koji ima ambiciju „pridonijeti osuvremenjivanju i stvaralačkoj preinacii rečenih društveno-povijesnih predodžbi.“

Bolesti demokracije, možda najpronijeljiviji tekst u knjizi, navraćajući klasicima političke misli (od Platona i Aristotela, preko Hegela, do Tocquevillea) hoće nam prenijeti ponešto od kritičnosti koju su ti veliki umovi imali spram demokracije. Danas je za nas demokracija ne puka samorazumljivost, već se, zbog toga što se u nju polažu sve nade i očekuje ispunjenje svih očekivanja, pretvorila u političku sablast i uzdignula do razine ideologije koja pod svaku cijenu želi vladati globalno i zauvijek. Na tom tragu, ideologija demokracije je zapravo gubitak autentične učinkovitosti i životnosti demokracije. Potrebno je ponovo uprijeti kritički pogled u demokraciju, ne da bi ju se napustilo, već da bi se na učinkovitiji način suočilo s njenim nedostacima, među koje Kopić smješta tiraniju većine nad manjinom, činjenicu da većina ne mora vladati na opću korist niti biti garancijom umnosti, protuslovlje slobode i jednakosti, mogućnosti manipulacije javnošću, ranjivost i slabost političkog bića, prosječnost i konformizam, te činjenicu da demokracija po vlastitoj naravi mora u svom okrilju podnositi i vlastite neprijatelje.

Carl Schmitt redivivus je esej koji želi iz rakursa današnjice baciti pogled na djelo ovog autora. Govoreći o Schmittovu razumijevanju političkog kao razlikovanja i odnosa prijatelja i neprijatelja, koje u graničnom (iznimnom) slučaju izlazi na vidjelo kao izvanredno stanje, Kopić drži da usprkos tome što je granica vanjske i unutarnje politike izbljedjela, ne treba zaključiti da je Schmittova teorija suverenosti neaktualna. „Danas je suveren onaj tko iz središta svjetske moći odlučuje o izvanrednom stanju na nekoj konfliktnoj točki planete.“

Uzimajući Tocquevillea i Machiavellia, ali ne i Webera, Kopić racionalno, s interesom, određeno mišljenje i djelovanje određuje u Hitler – Lenjinov učenik kao „samu srž evropskoga duha, onako kako se razvio od početka novovjekovlja“. Koristeći se knjigom Ernsta Noltea, *Europski građanski rat 1917. – 1945. Nationalsocijalizam i boljševizam*, ali i kasnijim radovima, pita se može li se njemačko iskustvo svjetskih ratova razumjeti iz aspekta spoznatljivoga racionalnog interesa. Umjesto vlastitog nudi nam Nolteov odgovor da se ono što se dogodilo u Njemačkoj može opravdati zbivanjima u Rusiji; preciznije, boljševičkim osvajanjem vlasti i strahom od komunizma.

De Feliceova revizija povijesti, pozivajući se na životni projekt istog, protivno uvriježenom shematizmu, pokušava razumjeti lik i djelo Mussolinija na način na koji su ga proživljavali sami protagonisti tadašnje povijesti.

Moglo se naići na plodnije rasprave i kritike – pa i u domaćim krugovima – koje se bave izloženim Crnoj knjizi komunizma. Možda najviše upada u oči to što Kopić autorima koji su se odrekli komunizma, prigovara ganutljivost spram žrtava koje su bile komunističke provenijencije, dok, prema njemu, pored